УДК 811.161.2’373.43

ПРИЙОМИ УВИРАЗНЕННЯ ОКАЗІОНАЛЬНОЇ ЕКСПРЕСІЇ

Колоїз Ж.В., д. філол. н., доцент

Криворізький державний педагогічний університет

У статті йдеться про прийоми увиразнення оказіональної експресії, розглядаються такі стилістичні прийоми, які забезпечують додаткову інтенсифікацію виразності.

Ключові слова: оказіоналізм, експресія, стилістичний прийом.

Колоиз Ж.В. ПРИЕМЫ ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ ОКАЗИОНАЛЬНОЙ ЭКСПРЕССИИ. / Криворожский государственный педагогический университет, Украина.

В статье поднимается вопрос об окказиональной экспрессии и тех приемах, которые делают ее выразительнее, т.е. обеспечивают дополнительную интенсификацию выразительности.

Ключевые слова: окказионализм, экспрессия, стилистический прием.

Kolojiz Zh.V. THE DEVICES OF ADDITIONAL EXPRESSIVENESS OF OCCASIONALISM / Krivorozhskiy state pedagogical university, Ukraine.

The author studiees the guestion of occasionalism and those devices that make it more expressive i.e. provide an additional intensification of expressiveness.

Key words: occasionalism, expression, stylistic device.

Теорія вербальної комунікації безпосередньо пов’язана з ситуативним моментом, адже кожен акт мовлення не лише цілеспрямований, але й ситуативно зорієнтований. Ситуативна орієнтація співіснує з орієнтацією прагматичною, що лежить в основі створення комунікативно-прагматичних ситуацій, які зумовлюються людським фактором: адресантом – з одного боку, та адресатом – з іншого. Зусилля адресанта спрямовані на пошук таких комунікативних параметрів, що забезпечили б не абстрактний обмін інформацією, а дозволили б контролювати вчинки та почуття адресата.

Будь-яка комунікативно-прагматична ситуація може репрезентувати як загальномовну, так і індивідуально-творчу компетенцію мовця, демонструвати як бездоганне знання узуального матеріалу, так і вмілу маніпуляцію ним. І загальномовна, й індивідуально-творча компетенція виявляються на рівні тексту, в умовах якого актуалізуються результати оказіональних деривaційних процесів, засвідчуючи взаємодію комунікативного та номінативного контекстів.

Одним з найколоритніших прийомів увиразнення оказіональної експресії є каламбур, в основі якого лежить гумористичне чи комічне використання різних значень того самого слова чи слів, схожих за звучанням. Словесна гра сприяє створенню пружних емоційно-естетичних варіацій думки, збільшує виражальну силу контексту. Уведення в комунікативно-прагматичну ситуацію оказіональних номем, що вступають в омонімічні чи паронімічні парадигматичні відношення з узуальними одиницями, забезпечує додаткову інтенсифікацію виразності. Наприклад: *Їхніх же сенаторів, відомо, хлібом не годуй – дай когось вивести на чисту воду. І вже наступного тижня за наводкою Буша-молодшого сенаторський комітет закордонних справ візьметься за свого Ґора, а попутно і за російського Черномирдіна. Видадуть сенатори на-гора (точніше* ***на-Ґора****) утаємничувані досі документи, що стосуються забороненої співпраці Росії з Іраном* (Вечірній Київ).

Невід’ємною ознакою проілюстрованого контексту є оказіональна експресія, репрезентована лексичною оказіональною номемою ***на-Ґора***, спродукованою за зразком узуального знака (*на-гора*). Зіткнення омонімічних (узуальної та оказіональної) одиниць в умовах однієї комунікативно-прагматичної ситуації дає змогу адресантові забезпечити потрібний експресивно-стилістичний ефект, посилити естетичний вплив на адресата, викликати в його уяві яскраві несподівані образи. Завдяки подібним результатам оказіональної деривації відбувається, так би мовити, „збій в логіці мислення”, адже порушуються не лише мовні стереотипи, але й соціальні і як наслідок – стереотипи поведінки.

Структурно-семантичні особливості оказіональних номем впливають на характер породжуваної ними мовленнєвої експресії. Омонімічні результати оказіональних деривaційних процесів демонструють передовсім експресію гумору та сатири. Наприклад: Летіла сорока, а за нею **сорок**. Скільки усього було птахів?; – Коли я виросту, я стану пілотом. – А я **пілоткою** (Розмовне); Вчитель, сівши на стілець, Викликає Рому: – Розкажи нам про свинець Все, що вивчив дома. Рома довго розганя язика у роті: – Ну… **свинець**… це то…свиня… В чоловічім роді (К.Дяченко). Оказіональні номеми на зразок **сорок** ← сорока; **пілотка** ← пілот; **свинець** ← свиня є індивідуально-авторськими омонімами до узуальних лексем: **сорок** – „числівник

на означення чотирьох десятків"; **пілотка** –„літній формений головний убір у деяких військовослужбовців"; **свинець** – „важкий м'який легкоплавкий метал синювато-сірого кольору". Аналогічні оказіональні омоніми є засобом переходу смислу з однієї функціональної підсистеми мови в іншу. Оказіонально утворені лексеми не інформують про якесь нове явище навколишнього світу. Наявні спроби диференціювати певні поняття на основі граматичної родової ознаки, що супроводжується зміною інтерпретації. Відбувається нова етимологізація слова, унаслідок чого матеріальному знакові „приписують" зовсім іншу внутрішню форму. Наприклад: Чого він найбільше не зносив в українських телепередачах, так це мексиканських „диванних" телесеріалів і коментаторів-просвітителів, **гуманістів** від слова „Умань", тобто безнадійних провінціалів у всьому, що стосувалося діяльності духу (П.Загребельний), де автор свідомо обігрує індивідуально-авторську інновацію **гуманіст**, репрезентуючи незвичне значення – „безнадійний провінціал", ілюструє омонімічні відношення з узуальним словом **гуманіст** – „людина, пройнята ідеями гуманізму", посилює загальний емоційний вплив повідомлюваного, збагачує його образну палітру, створює відповідну експресію гумору.

Додаткова інтенсифікація виразності характеризує не лише оказіональні омоніми, але й пароніми, які адресант уводить передусім у комічні комунікативно-прагматичні ситуації, посилюючи їхнє гумористично-сатиричне звучання. Наприклад: Соцпартія у своїй виборчій кампанії робить ставку не на мудровані політичні технології, чорний PR або „**біг-морди**", які вже намулили очі, а на реальну роботу з простими людьми (Сільські новини); Слово „меморандум" **Донукович** (скорочено – Дон) в школі не вивчав, почув його вже в зрілому віці і вимовляв не інакше, як „**мимораунд**", себто раунд, який не відбувся, пройшов мимо (Батьківщина). Особливо активно „експлуатують" такий прийом у контекстах гумористично-сатиричних жанрів. Наприклад: Далі вуличкою, поза Білим домом, повернути ліворуч – і вийдеш ніби в степ, і вже тоді все степом, усе степом, усе степом дійти до річки, що має вроді нашу назву **Мусійсіпав** (Остап Вишня) (пор.: **Міссісіпі**).

Будучи незвичними словами, оказіональні пароніми не затьмарюють зміст комунікативно-прагматичних ситуацій і „не є збудниками того сміху", що виникає після роздумування над ними. Адресат реагує на них завжди (хоч, імовірно, і не відразу). Це пояснюється тим, що оказіональні пароніми спродуковані за аналогією або за зразком узуальних одиниць. Близькість у звучанні оказіональних та узуальних знаків створює додаткові семантичні зв'язки між ними, породжує несподівані повороти думки, її змістове переключення. Зіставлення оказіональних та узуальних номем експресивно підкреслює їхню семантичну відмінність і відмінність позначуваних ними понять; словесна гра, побудована на гумористичному використанні оказіональних паронімів, забезпечує мовленнєву інтенсифікацію виразності, що великою мірою залежить від авторської винахідливості та дотепності.

Значна кількість результатів оказіональної деривації, продемонстрованих у різнопланових комунікативно-прагматичних ситуаціях, самі є потужним засобом комічного ефекту, адже „викликають сміх уже тим, що виражають поняття незвично, не зовсім ясно, трохи „вивернуто", так, як не прийнято говорити" [4, 62]. Наприклад: Тож, шановні читачі, перш ніж утамувати спрагу склянкою прохолодного вина десь на пляжі, варто перевірити, чи не „**кагорує**" хтось цей напій на підпільному заводику (Сільські новини); Перша дія завершилася вражаючим хоровим **мурмурандо** і оркестровим **крещендо**, частина публіки вже замовляла перекуски в буфеті (Ю.Андрухович); Так йому **кадильно фіміамлять** Горе-шанувальники його, кожен крок зазубрюють напам'ять, Мов шедеври Данте чи Гюго (І.Гнатюк). Оказіональні номеми містять потенційні або приховані, імпліцитно виражені семантичні компоненти, які віддзеркалюють суб'єктивно оцінну та емоційну інформацію. Через актуалізацію потенційних конотативних сем і відповідно до адресантних інтенцій відбувається їхнє перетворення в естетично значущі елементи, з огляду на те, що почуття гумору як різновид естетичного почуття завжди спирається на високі естетичні ідеали. У наведених вище контекстах індивідуально-авторські утворення не тільки забезпечують комізм зображуваних ситуацій, викликають добродушний, незлобливий сміх, а й репрезентують образотворчість.

Багато оказіональних утворень постає внаслідок порушення структурної валентності. Поєднуються несумісні, логічно не поєднувані між собою речі, далекі одна від одної за зовнішніми ознаками і за внутрішніми властивостями, що уможливлює комічний ефект, оскільки утворюється контрастна невідповідність, на основі якої об'єктивуються гумористичні конотації. Наприклад: Парткоми від Москви до самих до окраїн **інквізиторствували** над нещасними **ширінькодержателями** „за моральний розклад", а цей кремлівський кощей нахабно **гречкував**, бо він же „перший теоретик партії, видатний ленінець, видатний марксист" (П.Загребельний); За словами Віктора, Юлине обличчя підходить для нової „**миломексиканщини**" на всі сто (Сільські новини); Але я знову ж таки виявила наполегливість, бо в мене повинен залишитися документ, який стверджує, де „**охімчистився**" мій піджак (Сільські новини); Розуміння суті політики новоявлених „**сільпменів**" прийшло до „**пайменів**", коли значна частина їхнього колишнього майна пішла на погашення заборгованостей по кредитах, зарплатні, податках (Селянська газета). Контрастна невідповідність між структурними частинами оказіональних номем, основами та афіксами чи контраст між узуальним наповненням моделей та їхньою реалізацією посилює експресивно-стилістичний ефект. Показовими в цьому плані є лексичні результати оказіональних деривацийних процесів, сконструйовані внаслідок міжслівного накладання, яке полягає в тому, що на кінець основи одного слова накладається омонімічний початок іншого. Наприклад: **Чемпіонер** (назва ігрового клубу) (пор.: **чемпіонер** ← чемпіон +

піонер); **Регламенталітет** (Україна молода) (пор.: **регламенталітет** ← регламент + менталітет); Серед письменників трапляються надто вже … **епіграмотні**! Запорізький поет, генеральний писар „Веселої Січі", „Веселого Куреня" і так далі Петро Ребро в „Літературній Україні" виписав цілу пригірщ „**Епіграмесок**" на своїх же таки колег. Ще й грайливо додав у кінці: Вам дошкуляє епіграма? Пишіть на мене – будем квити, Бо епіграма – це реклама, За котру бажано платити (В.Шукайло) (пор.: **епіграмотний** ← епіграма + грамотний; **епіграмеска** ← епіграмна + гумореска). І в структурі, і в семантиці оказіональних номем, утворених способом міжслівного накладання, наявні елементи кожного з компонентів деривaційної бази.

Під час продукування оказіоналізмів знімаються будь-які структурні, логіко-семантичні та суто формальні обмеження. „У колі загальних закономірностей комбінаторики афіксів, – зазначає Ю.Касім, – у мові реально існують певні обмеження, унаслідок чого кожен корінь має свій, властивий лише йому візерунок поєднання суфіксів і префіксів у похідних від нього словах. Індивідуально-авторські новотвори постають здебільшого тоді, коли письменник навмисне переступає через обмеження, накладені коренем, навмисне розширює, „домальовує" візерунок поєднання афіксів із даним коренем, реалізуючи потенційні можливості комбінаторики афіксів"[2,158]. Конструювання неузуальних знаків ґрунтується на посиленні звучання внутрішньої форми, яка відсилає до фонових знань. Результати оказіональних деривaційних процесів зорієнтовані на визначені денотати, новими є хіба що способи їхнього означення. Вони номінують поняття, що при використанні узуальних засобів могли б виражатися переважно описово. Спроба замінити оказіональне слово на узуальне спричинить те, що оцінка реальних суперечностей дійсності втратить свій комізм, а контекст – принадність, адже „стилістично задане позанормативне індивідуальне словотворення хоч здебільшого й осмислене в соціальному плані, проте розраховане не на комунікативно-функціональне прийняття, а лише на естетично-оцінне сприйняття" [5, с.193].

Використання засобів комізму залежить від адресанта, від його індивідуального світобачення та світосприйняття, від його уміння пристосувати той чи той мовний засіб до певної ситуації, обіграти цю ситуацію так, аби досягти бажаного ефекту, щоб надати їй відповідної гумористичної інтонації. Історія світової художньої культури свідчить: індивідуальні особливості, властиві творчому методу кожного художника, випливають не тільки з характеру його обдарування, але й із того, наскільки глибоко його естетична свідомість засвоїла певні інтереси та ідеали. Розвиток мови тісно пов'язаний з загальносвітоглядними шуканнями духовної культури. Ці „шукання" знаходять своє віддзеркалення передовсім у літературі, де суспільно-політичні зміни здійснюють глибинні, масштабні перевороти. Кінець XX – початок XXI століття ознаменувався кардинальною зміною естетичного світогляду, творенням нового художнього мислення, нових форм і структур творчості. Проілюструємо це на прикладі комунікативно-прагматичної ситуації з роману П.Загребельного „Брухт", що відображає прагнення автора показати бездуховність нашого сьогодення, духовний „чорнобиль", залишений нам у спадок будівниками „світлого майбутнього": До того ж тут логічно діє те, що сьогодні звуть логотипом. „Куч-оберіг". Ми вкладали в цю назву початок слова „Кучугури"(назва населеного пункту – Ж.К.), але тут президентом України став Кучма і наш логотип одразу зріс у ціні в розмірах просто неймовірних. До речі, має мале підприємство звалося „Куч", хоч про Кучму тоді ніхто й не чув, бо він був засекречений, як усі ракетники. Тепер у нашій корпорації „Куч-метал" всі податкові й правоохоронні органи сахаються від самої назви. – Тобі пощастило, що ти не скористався для своїх називань прізвищем першого президента незалежної України. – А що було б тоді? – Спробуй уявити всі назви твоєї корпорації: „**Крав-лімітед**", „**Крав-оберіг**", „**Крав-метал**", „**Крав-брухт**", „**Крав-плюс**". І так до безкінечності, бо Україна велика і красти можна довго і весело.

Таку гру слів автор використовує не лише для привернення уваги до значення через форму, а й для загострення сприйняття семантичних особливостей одиниць, що обігруються, особливостей, справді властивих цим одиницям чи тільки приписуваних їм у такий спосіб (пор.: **Крав** – коренева морфема прізвища першого Президента України Л.Кравчука і **крав** – форма минулого часу від дієслова красти – „нишком привласнювати чуже"). Оказіональну експресію посилює те, що в зазначеній мовленнєвій ситуації відбувається подвійна актуалізація індивідуально-авторського новотвору: він сприймається і в узуальному, і в оказіональному значеннях.

Унаслідок подвійної актуалізації як стилістичного прийому увиразнення оказіональної експресії оновлюється енергія узуального знака, адресант нібито „перезаряджає" його для відповідного розряду. Наприклад: Усе їхнє подальше життя значилося суцільними „**комами**": рай-ком, міськ-ком, об-ком, ще вищий ком (П.Загребельний); Кілька днів тому приїхав до нас у село лектор. Медик чи **педик**. Біс його знає (В.Ендеберя); Аби Державтоінспекція не займалася „**машинним доїнням**", міністр надумав ліквідувати цей департамент і створити Державну патрульну службу (Україна молода); **МОРГ** мовчить (Україна молода); Уже й посаду для Р.Безсмертного придумали – генеральний секретар **ООН** (Телебачення).

Осмислення адресатом таких комунікативно-прагматичних ситуацій відбувається у два етапи: упізнання узуальної одиниці, її буквалізація (витлумачення в буквальному значенні) та дебуквалізація (відмова від буквального витлумачення) (пор.: **комами** – 1) розділовими знаками (Усе їхнє подальше життя значилося суцільними розділовими знаками); 2) комітетами (Усе їхнє подальше життя значилося суцільними комітетами); **педик** – 1) гомосексуаліст; 2) педагогічний працівник (за аналогією до медик – медичний

працівник); **машинне доїння** – 1) механізоване видушування молока з вимені корови; 2) необмежене користування матеріальними засобами автомобілістів, власників машин; **МОРГ** – 1) будівля, приміщення для трупів; трупарня; 2) Міністерство оборони Республіки Грузія; **ООН** – 1) Організація Об'єднаних Націй; 2) об'єднана опозиція наших). Маскування абревіатур **МОРГ**, **ООН** під звичайні (просте та складноскорочене) узуальні слова не тільки створює каламбур, але й наповнює їх додатковими конотаціями, що були б їм не властиві за відсутності зв'язку з узуальними одиницями.

На подвійну актуалізацію десь-не-десь накладається прийом оманливого сподівання, коли виникає контраст між сподіванням адресатів, яке ґрунтується на їхньому життєвому досвіді, й отриманим продуктом (завершеною реалізацією): перші враження виявляються помилковими і „реабілітуються", від „вихідної точки" здійснюється раптовий перехід до остаточного результату, що суттєво відрізняється від цієї „вихідної точки". Наприклад: **Плюваризми**; **Ейфлоризми**; **Вишнякізми** (Літературна Україна) (пор.: **плюваризм** (влучне слово, подане в гумористичній рубриці В.Плювака) ← Плювако, а не плюватися; **ейфлоризм** (влучне слово, подане в гумористичній рубриці Флоріана Боднара) ← Флоріан, а не флора; **вишнякізм** (влучне слово, подане в гумористичній рубриці „Вишняк", названій на честь Остапа Вишні) ← Вишняк, а не вишняк). Досить часто, зважаючи на ту особливість, що адресат має адекватно сприйняти запропоновану йому інформацію, адресант вдається до авторського коментування: – А Бараненко ваш, що у якихось святих та божих віруєт?.. – Ні… – А чому ж тоді **бабтистом** його у вас називають?!. – Тому що одружений він, – пояснила скоромовкою. – А до інших баб (так у нашому селі жінок називають) – вчащає (В.Ендеберя); І буде проти під'їдня „**перемол**" (од слова „молитися"), а „о низпосланії дощу" – „**недомол**" (од того ж таки слова) (Остап Вишня) (пор.: **бабтистом** ← баба і узуальне баптист = сектант, послідовник баптизму; **перемол** ← перемолитися і узуальне перемол = намолоти чогось у великій (більш ніж достатній) кількості; **недомол** ← недомолитися і узуальне недомол = намолоти чогось у малій (менш ніж достатній) кількості).

І подвійна актуалізація, і оманливе сподівання демонструють передусім прагнення адресантів до максимального використання виражальних можливостей неономем і водночас ілюструють оригінальну індивідуально-творчу компетенцію того чи того автора, якому „потрібні неабиякі гострота та точність розуміння слів, повнота мовного досвіду, щоб, поставивши його у фокус, змусити читача побачити в ланцюжку слів одну найяскравішу ланку, висловити саме цим словом свою думку і водночас віддзеркалити реальність" [3, 127].

Аналогічну прагматичну орієнтацію засвідчує прийом вивільнення структурного компонента узуальної одиниці та надання йому статусу оказіональної номеми. Зі структури системно закріпленої одиниці можуть вивільнятися службові (незначущі) елементи, що після індивідуально-авторської обробки починають функціонувати як самодостатні, хоч і оказіональні знаки з узагальненою семантикою. Наприклад: Окрім того, він (режим – Ж.К.) був антиамериканський, антинатовський, анти, анти, анти… і, зважаючи на всі ці „**анти**", був проголошений поза всіма законами на рівнях найвищих, аж до ООН (П.Загребельний); Але у вік науково-технічної революції, модернізації, естетизації та інших „**ацій**", про які так багато говорили на підприємстві, старий зразок уже не просто не відповідав кращим зарубіжним, а здавався безнадійним анахронізмом (О.Шелепало); На жаль, правив історичний бал ще один „**ізм**" – естетичний релятивізм (М.Славинський). В окремих ситуаціях службові елементи не вивільняються, а „звільняються" зі структури узуально закріпленого знака, що так само спричиняє появу оказіоналізму: І скрізь, скрізь, поміж очеретами річок наших, – невеличких і **величких**, – є обов'язково „біле" озеро і обов'язково „комишувате" (Остап Вишня); Між нами завжди той повинен бути, Хто **навидить** тебе чи навпаки (Д.Павличко). Іноді названий прийом супроводжується неузуальним перерозкладом узуально непохідних знаків: І кажуть у Донбасі також, що видавати вугілля із шахти слід не на гору, а на-гора, наголос на „а". Це, так би мовити, преамбула. А далі вже буде „**амбула**" (Остап Вишня); Прийшов чолов'яга на прізвище Лапікура й дуже темпераментно сказав: мовляв, покажіть мені тут хоч одного інтелігента! Зрештою, у нас так часто буває: де зайде мова про антисеміта – обов'язково вилізе **анти-лігент** (Київські відомості).

У комунікативно-прагматичних ситуаціях, побудованих із залученням прийому антитези, або протиставлння, відбувається модифікація значення в напрямку до повної протилежності: оказіональні одиниці ілюструють антонімічні парадигматичні відношення щодо своїх узуальних індикаторів (**величкий** – **невеличкий**; **навидіти – ненавидіти**; **амбула** – **преамбула**; **інтелігент** – **анти-лігент**. Прийом протиставлення в межах одного контексту узуальної та оказіональної (а то й оказіональних) номем є поширеним і серед афіксальних результатів оказіональних деривaційних процесів: – Нащо пан так мовить? – спробував він мене заспокоїти. – Кожен мучиться по-своєму. Тому довкіл нас повно великомучеників і **маломучеників** (П.Загребельний). Протиставлювані елементи можуть співіснувати навіть у межах однієї номеми, наприклад: Я втер зволожені очі записничком і тихо запитав: – Що таке „**перенедопити**"? – Це коли випив більше, ніж міг, але менше, ніж хотів (А.Крижанівський), демонструючи явище енантіосемії, де один і той же знак репрезентує два прямо протилежні значення (пор.: **перенедопити** ← перепити + недопити). Яскравим зразком енантіосемічного обігрування оказіональних номем є така комунікативно-прагматична ситуація: **Антиепопея**. На цікаву **антитему** молодий **антипоет** написав **антипоему**. Залітає в кабінет, де сидів… Простіть, редактор. Привітався з **антитактом**: маю **антиріч** нову! Та на все оте редактор

– в плани вглибився свої: – Залишайте… Ми негайно **антивидамо** її (П.Тарапата). З одного боку, іншомовний афікс **анти-** вказує на протилежний характер інформації, закріпленої за деривaційною базою, певною мірою заперечуючи її (вступає в синонімічні відношення, ймовірно, не з префіксом **проти-**, а **не-**, є виразником семи „антипод"). З іншого, – вивільнена морфема **анти** розвиває значення „не такий, як хтось"; „те (той), що претендує на оригінальність" (пор.: **антиепопея** – неепопея та епопея, яка претендує на оригінальність; **антитема** – нетема і тема, що претендує на оригінальність; **антипоет** – непоет і поет, який претендує на оригінальність; **антипоема** – непоема та поема, що претендує на оригінальність і т. ін.). Випадає з цього логічно вибудуваного ланцюжка алогічних номем оказіоналізм **антивидати**, який, очевидно, слід витлумачити або як „виступити проти того, щоб видати твір; не видати", або як „видати з огляду на те, що твір претендує на оригінальність". При актуалізації першого значення виявляється такий стилістичний прийом, який у науковій літературі отримав назву оксюморон (пор.: негайно **антивидати**, де в межах мінімального контексту поєднуються непоєднувані поняття). Оксюморон пов'язують здебільшого з оказіональними утвореннями неслівного характеру. Наприклад: **високопоставлений низькопоклонник**; **широкоформальний фільм**; **шедевр художнього убозтва**; **скромний розумом**; **моментальне панно**; **фальшивити на високій ноті**; **сплачувати компліменти**; **пережитки майбутнього** (А.Крижанівський). Навмисне порушення логічних зв'язків, характерних для структурних компонентів, знову ж таки „працює" на увиразнення оказіональної експресії.

Увиразненню оказіональної експресії сприяють також парономазія та паронімічна атракція (Мало художників-монументалістів, зате до біса художників-**моменталістів** (А.Крижанівський) (монументалістів – **моменталістів**); У присмеркові доброї **дібровості** пшеничний присмак скошеного дня. На крутосхилах срібної **дніпровості** сідлає вічність чорного коня (Л.Костенко) (**дібровості – дніпровості**), а також тавтологія (Не руш мене. Я сам **самую**. Собі у руки сам дивлюсь. А душу більше не лікую. Хай погиба. Я не боюсь (М.Вінграновський); Заледве дибаю; журні **журини**, Наштовхуюсь на крісла із лози. Літа мої, слова мої з жарини Ще тліють в купі чорної золи (В.Забаштанський). У першому разі оказіональні номеми сприймаються на тлі узуальних як суголосся, спродуковані за їхнім зразком. Такі прийоми особливо продуктивно використовують у віршованих текстах, де новотворення здебільшого опиняються в позиції римованого слова і виступають організаційним центром звукового повтору. Близькість у звучанні створює додаткові семантичні відтінки, породжує несподівані повороти думки, її змістове переключення. Тавтологічний механізм утворення оказіоналізму відштовхується від своєрідного дубляжу поняттєвої морфеми узуальної одиниці. Проведення аналогії між узуальними та оказіональними знаками дає змогу без особливих зусиль декодувати останні. „Аналогія – це механізм, який уможливлює розуміння нового слова, створюючи опору на те, що вже було, – констатує О.Земська. – Без аналогічного зіставлення, аналогічного тла нове слово не має перспективи. Аналогічним тлом можуть бути: словотвірна модель, конкретне слово-зразок, асоціативне тло" [1, 184]. Оказіональні знаки виступають не тільки як репрезентанти певного змісту, але й як відповідні формальні конфігурації, які при поєднанні з узуальними спільнокореневими одиницями сигналізують про експресивну атмосферу комунікативних ситуацій, максималізують їхній стилістичний ефект.

Прийоми увиразнення оказіональної експресії стосуються переважно тих результатів оказіональних деривaційних процесів, що є своєрідними семантичними стержнями, навколо яких формується думка. Оказіональні номеми задають спрямованість прагматично значущої інформації, актуалізують найбільш важливі для адресанта смислові ланки.

Отже, утворення оказіональних номем демонструє споконвічне прагнення до небуденного, оригінального способу вираження думки. Це прагнення спонукає до пошуку таких стилістичних прийомів, що сприяли б додатковій інтенсифікації виразності. Для увиразнення оказіональної експресії в конкретних комунікативно-прагматичних ситуаціях найпродуктивніше використовують: а) каламбур; б) подвійну актуалізацію; в) оманливе сподівання; г) вивільнення структурного компонента узуальної одиниці; ґ) протиставлення; д) оксюморон; е) парономазію та паронімічну атракцію; є) тавтологію. Будучи спрямованими на максималізацію експресивно-стилістичного ефекту повідомлюваного, актуалізовані в такий спосіб оказіональні результати виступають регуляторами поведінки адресатів, які фокусують свою увагу передусім на найбільш важливій прагматично значущій інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земская Е.А. Словообразование как деятельность. – М.: Наука, 1992. – 220с.
2. Касім Ю.Ф. Індивідуальні новотвори сатириків та гумористів і закономірності українського словотвору // Питання словотвору східнослов'янських мов: Матеріали міжвуз. республ. наук. конф. – К.: Наукова думка, 1969. – С.158-159.
3. Ларин Б.А. Эстетика слова и язык писателя. – Л.: Изд-во художественной л-ры, 1974. – 284с.
4. Пришва Б.Г. Засоби гумору в творах Остапа Вишні. – К.: Вища школа, 1977. – 117с.

5. Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови. – Запоріжжя: Вид-во Запорізького у-ту, 1993. – 216с.